

Reprezentatív kiállítások 1877 és 1890 között a Régi Múcsarnokban

Rövid tanulmányomban csupán néhány gondolatot vetek fel a Múcsarnok kiállításainak első korszakáról, amely akár egy könyvet is megérdemelne.¹ Három jelentős kiállítást választottam ki, amelyeket röviden bemutatnék:

1. Az új épület nyitókiállítását, amelyet 1877. november 9-én maga az uralkodó, I. Ferenc József nyitott meg ünnepélyesen.

2. Az 1886-os jubileumi kiállítást, amikor az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat megalakulásának 25. évfordulóját ünnepelte, és amelyet szintén Ferenc József nyitott meg.

3. Végül röviden érintem az 1890-es kiállítást, amely egy új periódus kezdetét jelentette mind a magyar, mind a külföldi képeket illetően.

Általános jellemzők

Ebben az időben a Múcsarnok minden kiállítása nemzetközi volt, amit a kortársak természetesnek tekintettek. Bár a legfőbb cél a magyar művészet ápolása, támogatása és fejlesztése volt, az európai külfölddel való szimbiózist evidenciának tekintették. Hogy nem (vagy csak nagyon ritkán) jelentek meg nálunk olyan későbbi festészeti nagyságok, akik a 20. századi művészettörténeti

kánon főszereplői lettek, az az ország geopolitikai és gazdasági helyzetéből és az európai festészeti iskolák „földrajzából” adódott. Közrejátszott benne marginális helyzetünk, a műtárgyvásárló réteg kis létszáma, relatív szegénysége.

A kiállítások egy fokozatosan gyorsuló modernizációs folyamat részei voltak, amelynek a szereplői szívvel-lélekkel azon dolgoztak, hogy legjobb tudásuk szerint azt nyújtsák, ami előreviszi a nemzetet.² Az állami intézményi vezetők (Trefort Ágost miniszter), a Minta-rajziskola igazgatója (Keleti Gusztáv), a művészek és a mecénások összefogtak, hogy megteremtsék az európai szintű képzőművészeti kultúrát Budapesten és az egész országban.

Az 1877-ben megnyílt kiállítás tíz évvel a kiegyezés, négy évvel a nagy tőzsdekrach, két évvel Tisza Kálmán miniszterré választása után, és mindössze fél évvel az 1878-as párizsi világkiállítás előtt került megrendezésre.³ Az ország megszenvetde a gazdasági válságot, a politikai elit ennek ellenére töretlenül folytatta az állami intézményrendszer kiépítését, Budapest fejlesztését. Ennek az állami háttérnek és a művészeti világot képviselők etikájának, szorgalmának, felkészültségének volt köszönhető a Múcsarnok sugárúti épületének a megszületése is.

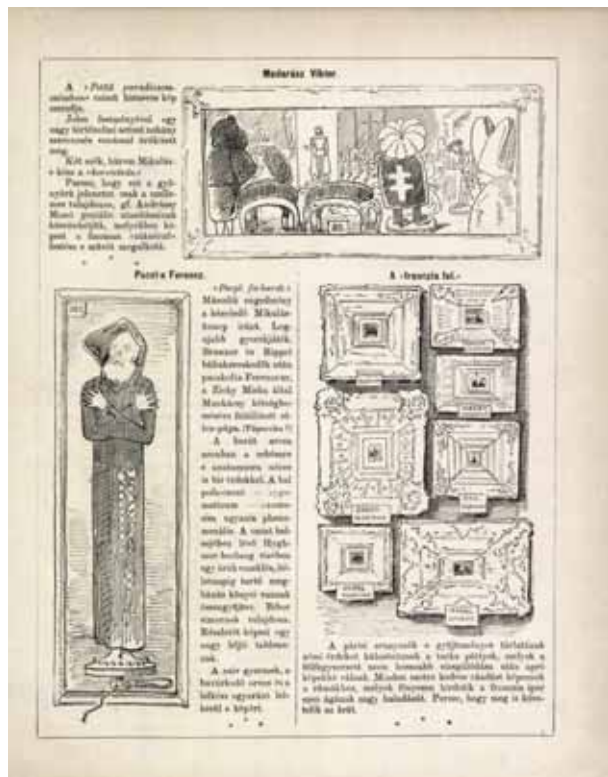
Tőlünk nyugatabbra ebben az esztendőben volt Bécsben a Képzőművészeti Akadémia jubileumi kiállítása, és

1 Mit állítottak ki? Milyen volt a nehezen rekonstruálható sajtó- és egyéb társadalmi visszhang? Ki is volt a közönség? Mennyibe kerültek a képek? Mit vettek meg, és ki vette meg? Ezek a lényegi kérdések, amelyek megválaszolása a későbbi kutatásra hárul. Itt csak egy vázlatot rajzolok fel, és egy-két szubjektív színezetű problémát vetek fel, amelyeket – remélem – a szakma tovább fog gondolni. E tanulmány forrásai a Múcsarnok és az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat korabeli katalógusai és a kiállításokról publikált újságcikkek. Ezúton mondok köszönetet Révész Emesének és Bojtos Anikónak a szakmai és technikai segítségért, amivel

e szöveg megírását támogatták.

2 A korszak törekvéseinek összefoglalása: *Az első aranykor. Az Osztrák-Magyar Monarchia festészete és a Múcsarnok*. Szerk. BÁN András. Konceptió, tudományos kurátor SÁRMÁNY-PARSONS Ilona. Budapest, Múcsarnok, 2016.

3 Katalógusa: *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Múcsarnokának megnyitása alkalmával kiállított művek sorozata 1877-ik év november hó 8-án*. Kiállítási katalógus. Budapest, Franklin-Társulat, 1877.

1. A Múcsarnok palotaavató tárlatának karikatúrái
Borsszem Jankó, 10. 1877. november 25. 47. sz. 5.

Londonban ekkor nyílt meg a Grosvenor Gallery, amely az ottani „ultramodernek”, azaz az Edward Burne-Jones nevével fémjelzett angol esztéticizmus és szimbolizmus, továbbá Lawrence Alma-Tadema és James McNeill Whistler, azaz a franciáktól eltérő „angol modernek” fellegvára lett.⁴ Párizsban az École Nationale des Beaux-Arts a híres művészek elhunytja után rendezett szokásos retrospektív (vagy emlék-) kiállítások sorában abban az évben Eugène Fromentin és Narcisse Virgilio Díaz de la Peña életműve előtt tisztelgett.

- 4 1877-ben kezdődött, és 1878-ban dőlt el Whistler és John Ruskin sajtópere, amelyben a festő megkérdőjelezte a nagy hatalmú kritikus (és általában a művészetkritika) jogosultságát a mű, illetve a művész fölötti ítélekezésben.
- 5 A budapesti újságok ekkor fedezték fel igazán, hogy milyen fontos társadalmi esemény egy nagy kiállítás megnyitása. A kiállítások mindvégig a közönségnevelést, a közönség „kinevelését” is szolgálták, a kritikák izlésfejlesztést és reklámot jelentettek. (Lásd a *Vasárnapi Újság*, *A Hon*, az *Ellenőr*, *A Petőfi Társaság Lapja*, a *Magyarország és a Nagyvilág* stb. cikkeit.) A belépti díj 50 krajcár volt, de vasárnap

2. Paczka Ferenc: *Rossz hírek (A lábadozó)*, 1877
SZANA Tamás: *Magyar művészek*. Budapest, Franklin-Társulat nyomdája, 1887. 195.

Az ünnepélyes sugárúti megnyitón a király körül ott nyüzsgött az arisztokrácia krémje és az állami vezetők.⁵ A társulat kiállításai addig hasonlóak voltak a Műegylet korábbi kiállítási gyakorlatához, a (nagy számban külföldön élő) magyar festők és a külföldi műegyletek küldték el Pestre az eladásra szánt képeket, melyeknek az árát is feltüntették, vagy szemérmesen jelezték, hogy eladó. Mellettük kiállítottak olyan elkészült műveket is, amelyeket egy-egy mecénás bocsátott a rendelkezésükre. (Ezek többségükben reprezentatív portrék voltak.)⁶

Az 1877-es nyitókiállítás, az úgynevezett első *Magyar Szalon* ennél többet szeretett volna nyújtani, lehetőleg impozáns körpanorámát a hazai festészetéről, de nem mondott le a külföldiek szerepeltetéséről sem. A sajtó napokkal előre szenzációként harangozta be a látványosságot.⁷ „Négy nemzet virágzó képzőművészetének kicsi, de megkapó viszfényétől ragyog a kiállítás. A francziák finom izlését, a lengyelek duzzadó erejét, a németek sokoldalúságát s az olaszok számban képviselt gazdagságát látjuk körülbelül kilenczven külföldi festőtől képviselve” – írta az *Ellenőr*.⁸

- délután csak 20 krajcár. Az első hónapban ötvenezer (fizetős) látogatója volt a kiállításnak.
- 6 Ezen a kiállításon Vastagh György József főherceg családjáról készült nagy méretű festménye képviselte a műfaj csúcsát, továbbá több Deák Ferenc-portré is szerepelt.
- 7 Megközelítőleg 300 képről írtak, amelyek közül 120 volt magyar alkotás, 50 magyar művésztől. A kiállított művek háromötöde külföldi mű volt, 90 mestertől.
- 8 N. n.: A múcsarnokban. *Ellenőr*, 9. 1877. 485. sz. [o. n.]

3. A Műcsarnok palotaavatató tárlatának karikatúrái
Borsszem Jankó, 10. 1877. november 25. 47. sz. 6.

A külföldiek között már ekkor is a franciáknak volt a legnagyobb presztízszük. Huszonkét festmény érkezett Párizsból, és ami igencsak imponáló, voltak közöttük nagy nevek is: Eugène Delacroix, Jean-Baptiste-Camille Corot, valamint a barbizoni festők mellett kortárs hivatalos nagyságok, mint William-Adolphe Bouguereau (*Pietà*) és Ernest Meissonier (*Az erkély alatt*) is szerepeltek a listán. Budapesten ennyi francia képet látni ritkaság volt és nagy öröm. Ha a kulisszák mögé pillantunk, akkor ez mégsem a szoros magyar–francia kulturális kapcsolatok gyümölcse volt, hanem egy, akkor Párizsban élő huszonegy éves magyar festő, Paczka Ferenc (1856–1925)⁹ Léon

9 SALACZ Gábor: Paczka Ferenc élete és művészete. *Művészettörténeti Értesítő*, 23. 1974. 2. sz. 128–139.

10 Léon Tedesco, aki elsősorban barbizoni mestereket forgalmazott, és nagyon jó kapcsolatban állt Corot-val is, nem a híres bécsi bankárcsalád, a Todescók sarja volt, de szintén Velencéből származott. Már az édesapja is műkereskedő volt Párizsban. A neves zsidó műkereskedő családról: Amy B. COHEN: Helene Goldschmidt Tedesco and Her Family: Hiding from the Nazis in France. *Brotmanblog: A Family*

4. Munkácsy Mihály: *Műteremben*, 1877
 SZANA Tamás: *Magyar művészek*. Budapest, Franklin-Társulat nyomdája, 1887. 24.

Tedesco műkereskedővel való jó kapcsolatának az eredménye.¹⁰ Léon Tedesco valószínűleg raktárkészlete egy részét szállította Pestre, ahová személyesen is eljött. A semmitmondó címek alapján ma már nehéz beazonosítani a kiállított francia képeket, de az összbenyomást illetően a *Borsszem Jankó* segít (1. kép).¹¹ A kiállított festmények nagy része igen kis méretű, és így könnyen szállítható volt. A pesti látogatással és kiállítással Tedesco valószínűleg megtalálta a számítását, mert a képek egy részét eladta,¹² és örömeiben a közvetítő Paczka Ferenc egyik festményét (*Rossz hírek*) nagylelkűen a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta (2. kép).

Paczka Ferenc hat képet állított ki (szentkép, portré, zsáner és csendélet is volt közöttük), amelyek közül a legizgalmasabb egy nagyobb méretű, egyalakos realista zsánerkép, a *Montmartre-i hegedűs* lehetett, amely – a fáma szerint – nyáron a párizsi Salonban nagy feltűnést keltett, és már elkelt. A pesti kritikusok többségükben szigorúak voltak a pályakezdő fiatal, de már sikeres festővel, akit Zichy Mihály tanítványaként könyveltek el. A Sarasate-portrét az egyik – névtelen – kortárs kritika például a háttér sárga színe miatt túl modernnek érezte (3. kép). Az akkoriban nagy hírű svájci tájképfestő,

Journey. December 4, 2020. <https://brotmanblog.com/2020/12/04/helene-goldschmidt-tedesco-and-her-family-hiding-from-the-nazis-in-france/> (Letöltés: 2022. 02. 16.)

11 Képzőművészeti szemle, vagyis magyarul: „Salon”. *Borsszem Jankó*, 10. 1877. 516. sz. 5.

12 A szebbik, a kisebb Corot-festmény is itt maradt, és az Andrássy-gyűjtemény gyöngyszeme lett.

5. A Múcsarnok nagyterme az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat jubiláris tárlatán
Vasárnapi Ujság, 33. 1886. november 14. 46. sz. 737.

Alexandre Calame romantikus festményét a Vierwaldstätti-tóról mindegyik cikk dicsérte.

A kiállítás egyik legnagyobb méretű képét, Jan Matejko festményét, amelyen az orosz cár, IV. (Rettegett) Iván kivégezteti az udvari bolondját, olyan magasságba akasztották, hogy a nézők alig tudták megfejteti a témát. A kritikusok dicsérték, de nem lett szenzációkép.

Minden kritikus, így Hevesi Lajos is a *Pester Lloyd*-ban, felpanaszolta, hogy a magyar festészet nemzeti felvonulása elmaradt.¹³ Hiányzott Székely Bertalan, Lotz Károly, Benczúr Gyula és a Münchenben élő ma-

gyar mesterek többsége. Volt ugyan két Munkácsy- (az *Újoncozás* és a *Műteremben* [4. kép]), két kisebb Zichy- (akvarellek) és tíz Than Mór-kép. De Than szinte egyöntetűen mindenkinek csalódást okozott. A jól ismert, hagyományos tájképfestők és közkedvelt mesterek, Ligeti Antal, Telepy Károly, Molnár József is szerepeltek ugyan, de magyar „szenzációkép” egy sem akadt. Hevesi Lajos szentelte a leghosszabb, négyrészes és legszakoszerűbb kritikát a kiállításnak.¹⁴ Az első részben a franciák festményeit elemezte, ahol Corot két képét értékelte a legjobbnak, köztük is a *Ville D'Avray-t* (1865). „A végtelenséggel áll kapcsolatban, mert a folyó-

¹³ Ludwig HEVESI: Aus dem Künstlerhause I–IV. *Pester Lloyd*, 24. 30. November, 2. Dezember, 4. Dezember, 6. Dezember 1877.

¹⁴ A magyar nyelvű pesti lapok kritikusi között ott találjuk Szana Tamást, de a többi cikk névtelen volt, egyedül a *Magyarország és a*

Nagyvilág tárcáját szignózta cz.-vel szerzője. (Feltéhetően Czobor Béla rejlett e szignó mögött.) – Lásd SÁRMÁNY-PARSONS Ilona: *Bécs művészeti élete Ferenc József korában, ahogy Hevesi Lajos látta*. Budapest, Balassi, 2019.

víz, akaratlanul is a tenger közelségét sejteti. Ezekben a hangulati tájakban az, amit az ember nem lát, csak sejt, épp olyan hatásos elem, mint az, amit lát.”¹⁵ A második részben bírálta a kiállítóterek megvilágítását, de a Lotz-freskók szépsége őt is megragadta.¹⁶ Alapos tárlatismertetésének utolsó részében Hevesi elsősorban Munkácsy és a fiatalabb magyar festők képeit elemezte. Az *Újoncozást* rutinmunkának érezte, viszont a *Műteremben* című kép megragadta, mögötte Diego Velázquez ihletését sejtette, színeiben pedig Francisco Goyát. Am Hevesi ekkor már szigorúan bírálta a sötét hátteret (noha a kép akkor még friss színekben ragyogott). A magyar tájképfestőket, Spányi Bélát (1852–1917), Feszty Árpádot (1856–1914) nagyra értékelte, és felismerte, hogy számukra a táj hangulata a legfontosabb.

A kiállított külföldiek között – mint mindig – az osztrákok és a németek voltak többségben.¹⁷ Nagyon szerencsésnek bizonyult, hogy a befutott festők mellett (mint Albert Zimmermann és Anton Hlavaček) onnan is fiatalok, elsősorban tájképfestők küldtek képeket, így a még alig számontartott Theodor Hörmann (1840–1895), az osztrák–francia orientáció későbbi „fenegyereke”, és az akkor már feltűnően nagy tehetségként ünnepeelt Robert Russ (1847–1922). A szolnoki osztrák festőtelep egyetlen jelentős festőnője, Tina Blau (1845–1916) is kiállított egy képet. Három friss mellszobor képviselte a plasztikát az ekkor még magyar művészként elkönnyvelt, pozsonyi születésű Viktor Tilgnertől: Joseph von Führich és két orvosprofesszor, Ferdinand Ritter von Hebra és Karl von Rokitsansky mellszobra.

Böhm Pál és Mészöly Géza sok kis képpel szerepelt. Így a kezdőknek, a fiataloknak több lehetőség volt arra, hogy felhívják magukra a figyelmet, és a sajtó – jobb híján – róluk írt. Közük volt Greguss Imre, Aggházy Gyula, Spányi Béla, Feszty Árpád és Paczka Ferenc. Bár az 1870-es évek művészi szemlélete még a hagyományos műfaji hierarchia szerint rangsorolta a képeket, a történeti témákat helyezve a csúcsra, a jobb szemű kritikusok, mint például Hevesi Lajos,¹⁸ észrevették, hogy a tájképfestésben megkapóan új munkák születtek. Felfedezték a hangulati tájat mint új jelenséget, amelynek a legjelentősebb képviselője, Mednyánszky László két képpel is szerepelt ekkor, és idetartozott a legtöbb fiatal

6. Jantyk Mátyás: Vázlatok a Műcsarnokból
Vasárnapi Ujság, 33. 1886. november 14. 46. sz. 74o.

tájképfestő: Spányi Béla, Tölgyessy Artúr (1853–1920) és az ekkor tájképekkel szereplő Feszty Árpád is. Ez az irányzat lett a kiállítás jövőre vonatkozó legfontosabb hozadéka.

Mérleg: nyílt tehát egy állandó, előkelő kiállítóhely. A festészet és a szobrászat „téma lett” a sajtóban, a tájképfestészet felértékelődött, a fiatal festők pozitív impulzust kaptak, és a képárok is azt jelezték: a jó művészet érték.¹⁹

15 LudwIG HEVESI: Aus dem Künstlerhause I. *Pester Lloyd*, 24. 30. November 1877. (A szerző fordítása.)

16 LudwIG HEVESI: Aus dem Künstlerhause II. *Pester Lloyd*, 24. 2. Dezember 1877.

17 Hans Makarttól és Carl Blaastól egy, Friedrich Friedländertől több mű.

18 HEVESI Lajos: Aus dem Künstlerhause IV. *Pester Lloyd*, 24. 6. Dezember 1877.

19 Képárok: Bouguereau 60 000 frank, Meissonier 40 000 frank, a nagy Corot 50 000 frank, a kicsi 7000 frank, Constant Troyon 40 000 frank, Rosa Bonheur kecskét ábrázoló miniatűr festménye 10 000 frank. – Ehhez képest Munkácsy *Műteremben* című képe 25 000 frank, az *Újoncozás* 10 000 frank volt. A hazai tájképek 3–400 forint átlagáron mozogtak!

7. Koroknyai Ottó: *A javíthatatlan*, 1886
Ország-Világ, 7. 1886. november 27. 48. sz. 786.

1886: A Képzőművészeti Társulat jubileumi kiállítása

A városligeti Pavilonban megrendezett 1885-ös Első Országos Kiállítás a magyar gazdaság és a magyar művészet első jelentős seregszemléje volt.²⁰ Egy évvel később a szervezők újra nagyszabású, reprezentatív kiállításra vállalkoztak (5–6. kép).²¹

Kontextus: 1877-től kezdve egymást érték a szenzációs képek kiállításai (Munkácsy Krisztus-képei mellett Matejko hatalmas történelmi tablói rendszeresen ki voltak állítva). A művészvilágban (Franciaországban) ez az évtized a Jules Bastien-Lepage-kultusz és a kortárs élet jeleneteit ábrázoló realizmus, az irodalomban szintén a realizmus, mi több, a naturalizmus diadala volt. Németországban is felerősödött a realizmus a festészetben. A szenzációs képek hatására a közönség is többet járt a szalonkiállításokra, és a kritika is többet foglalkozott velük, bár speciális képzőművészeti szaklap még nem volt.

A jubileumi kiállításon a külföldi festők aránya már kisebb volt, mint a magyaroké, közöttük a német mű-

8. Feszty Árpád: *Kárvallottak*, 1886
Vasárnapi Ujság, 34. 1887. január 23. 4. sz. 60.

vészek voltak többségben, de egyre több belga művész állított ki nemcsak Bécsben, de Pesten is.²² Mindenesetre a kiállítás sikeres volt, nagyon sokan megnézték. A külföld „nagy neveit” és magas árait ezúttal Arnold Böcklin (*Hullámok játéka*, 21 000 márka), Max Liebermann (*Csendes munka*, 1200 márka) és Henryk Siemiradzki (*Nyári éj Pompeiben*, 9000 márka) jelentette. A neves külföldi mesterek művei is azt illusztrálták, milyen nagy stíluspluralizmus jellemezte a nemzetközi kínálatot. Ez a stílis és témabeli sokrétűség uralta a magyar anyagot is.

A jubileumi kiállítás talán legfontosabb eseménye az volt, hogy a Munkácsy Mihály által meghirdetett pályázatra beküldött tizennyolc képet is ekkor állították ki, méghozzá a nagyteremben (7. kép).²³ Az ösztöndíjjal két évekenként lehetett 6000 frankos támogatást nyerni Párizsba, ami azt is jelentette, hogy a nyertes ifjú festő Munkácsy mellett tanulhatott. 1881-től tíz éven át öt alkalommal került sor a pályázatra.²⁴ A két korábbi alkalommal Révész Imre és Temple János nyerte el az ösztöndíjat. Se korábban, se később nem volt annyi pályázó a díjra, mint 1886-ban.

A pályázati anyagban is szerepeltek olyan képek, amelyeket a realizmushoz sorolunk, nemcsak az úgynevezett müncheni akadémikus realizmushoz, hanem

20 Budapesti Országos Kiállítás 1885. A Képzőművészeti Csoport tárgymutatója. Budapest, Franklin, 1885.

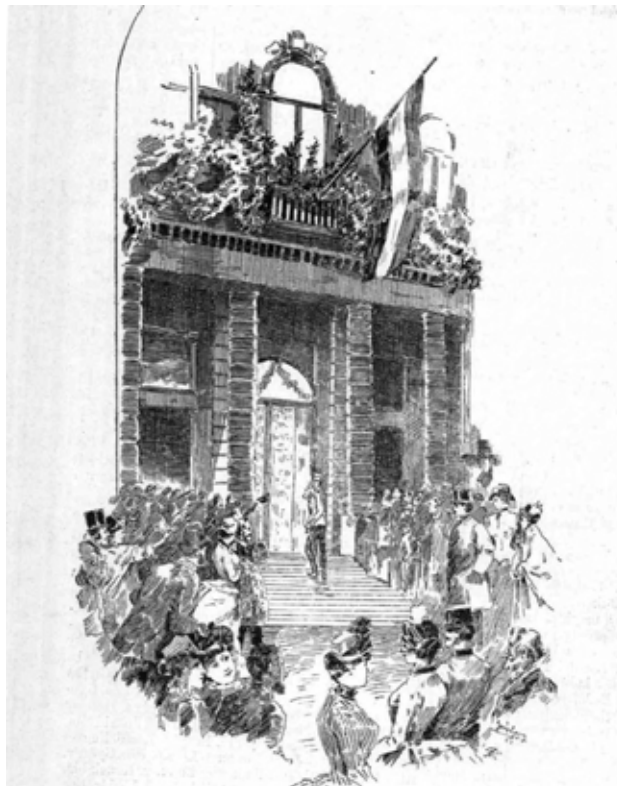
21 Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat fennállásának negyedszázados évfordulója alkalmából rendezett őszi kiállítás tárgymutatója. Budapest, Franklin, 1886.

22 Ez a megélenkülő belga jelenlét Rudolf trónörökös házasságának volt köszönhető.

23 A következő képek tartoztak ide: Bihari Sándor: *A bíró előtt*, Eisenhut Ferenc: *Gül baba halála*, Greguss Imre: *Zách Klára kivégzése*, Karcsay

Lajos: *Almaszüret*, Kardos Gyula: *Jób*, Kémény Jenő: *Hazatérés az álarcosbájból*, Koroknyai Ottó: *A javíthatatlan*, Margitay Tihamér: *Az ellenállhatatlan*, Margitay Tihamér: *Első szerelem*, Margitay Tihamér: *Csevegés*, Peske Géza: *Az új ködmön*, Stetka Gyula: *Krisztus sírjátétele*, Szirmai Antal: *Keresztelés után*, Szirmai Antal: *A vacsora*, Tahi Antal: *Utolsó kenet*, Tolnay Ákos: *Haldokló apáca*, Tornay Gyula: *A kaméliás hölgy*, Vajda Zsigmond: *Bál után* című műve.

24 SINKÓ Katalin: *A Munkácsy-ösztöndíj*. In: *Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művész kultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században*. Kiállítási katalógus. Szerk. Uő. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 1995. 301.

9. Goró Lajos: A király megérkezése a Múcsarnokba
Vasárnapi Ujság, 33. 1886. november 14. 46. sz. 741.

az újfajta, franciás ihletésű és Magyarországon hagyományosan Bastien-Lepage nevével fémjelzett naturalizmushoz, amely már ekkor jelentős műveket ihletett. Az előző évben az Országos Kiállítás anyagában is szerepeltek ilyen művek (Hollósy Simon: *Tengerihántás*, Feszty Árpád: *Bányászszerecsétlenség*). Most ismét több olyan képet állítottak ki, amelynek a témája a kortárs valóságból merített, és kifejezetten szociális érzékenység jellemezte, akár csak a naturalista irodalmat. Emberi sorstragédiákat örökítettek meg (8. kép). Ezeknek a jeleneteknek erős érzelmi hitelük van, nem csoda, hogy lebilincseltek a nézőt, és többnyire közgyűjtemények vásárolták meg őket.²⁵

Nyilvánvaló, hogy témájuk narratív volt, és művelőik később se csatlakoztak a *l'art pour l'art* irányzathoz, hiszen számukra a modell és a jelenet érzelmi és szellemi

üzenete volt a fontos. (A legtöbb idetartozó festő az ötvenes években született, így ekkor érkezett el a harmincas éveikhez, alkotó ereje teljében volt.) Mégsem alkottak közös nemzedéket, nem tömörültek kohezív alkotói csoportba, ahányan voltak, annyi féle módon igyekeztek hírnevet szerezni, és megélni a művészetükből. Sokféle zsánert, teljesen különböző (számunkra abszurdnak tűnő) témákat festettek meg (ilyen például a számos utolsó kenetet ábrázoló kép), gyakran aszerint, hogy milyen megbízóra támaszkodhattak. Látszólag a kép eladhatóságának a követelménye sem számított néhányuknál (főképpen a kortárs sorstragédiákat megörökítő mestereknél). Ugyan melyik magángyűjtő vett az otthona számára haldoklást, temetést vagy faluégést megjelenítő képeket? Technikai tökély és egyfajta szellemi dezorientáltság jellemezte őket. Akiket nem

25 Jakub Schikaneder: *Szomorú hazatérés*, Feszty Árpád: *Kárvallottak*, Pataky László: *A virrasztók*. – Volt más „hozadéka” is a tragédiákat ábrázoló festményeknek. A király, látva Feszty Árpád leégett faluról

készült képét, megtudta, hogy valóságos eseményt ábrázolt a festő, és 10 000 koronával segítette meg a falut.

10. Pap Henrik: Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat plakátja, 1890 körül
Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kinyomtatványtára

determinált következetesen a pesszimista világlátás (mint például Pataky Lászlót), azok annak érdekében, hogy megfeleljenek a népnemzeti hagyományt elváró, paraszti szüzsét kedvelő közízlésnek, virtuóz technikával humoros csárda- és kocsmajeleneteket festettek (Aggházy Gyula, Koroknyai Ottó). Ebből a nemzedékből mégis kiemelkedett egy-egy ígéretes tehetség, mint

Hollósy Simon vagy Feszty Árpád. A külön utakon járó Mednyánszky László zseniális, lenyűgöző életműve ezután bontakozott ki.

A társulat jubileumi tárlata így a magyar realista-naturalista festészet egyik legfontosabb seregszemléje volt. Ha meg is maradt a népnemzeti paraszti zsáner mint a leginkább hazainak és magyarnak érzett képtéma – amit kedélyes humorral is igyekeztek fűszerezni –, mellette éppen az élet tragikus oldalát bemutató komor realizmus, a keserű világlátás előretörése figyelhető meg. E tekintetben a magyar festők a korszak egyik reprezentatív trendjéhez illeszkedtek. Bár nálunk Munkácsy példája volt eleinte meghatározó, ez a szociális érzékenységgű, kendőzetlen realizmus megvolt az angol, belga, holland és francia festészetben éppúgy, mint a németben.²⁶

A jubileumi kiállítást Ferenc József is megtekintette (9. kép). A hosszú királyi tárlatlátogatásnak a reklámértéke mellett volt egy másik gyümölcse is: tíz képet és egy szobrot (Keszler Adolf Deák-szobrát) vett meg Ferenc József a magánpénztárából, azaz privát büdzséjéből. (Közöttük a legtöbb népi életkép volt.²⁷) Nem vette meg viszont a nagy ellenség, Kossuth Lajos portréját, Parlaghy Vilma „szenzációképét”, amelyet a rendezés igyekezett elrejtteni a kiállításon belül, de a király – harmincnégy évvel a kínos események után – így is szembesült vele.

1890: téli kiállítás

Ez az év politikai földcsuszamlás volt, márciusban lemondott Tisza István, és fellendültek a modernizációs törekvések. Egy évvel az 1889-es párizsi világkiállítás után, amikor a száz év francia festészetét bemutató *Exposition centennale* végleg biztosította a franciák elsőbbségét a többi európai festészeti iskolával szemben, a Képzőművészeti Társulat 1890-es téli tárlatán (10. kép) a külföldi anyagban a szenzációt három Franz

26 Nevesítve a trendet: Simon FENWICK: Herkomer v Waterlow: The 1897 Presidential Election of the Royal Society of Painters in Water Colours. *The British Art Journal*, 3. 2002. No. 3. 48–51; Chloe WARD: Art for Reform and Social Change in Victorian Britain. *Art UK*, 18 November 2020. <https://artuk.org/discover/stories/art-for-reform-and-social-change-in-victorian-britain>. (Letöltés: 2022. március 14.) Belgiumban is jelen volt a realizmus, a csúcspont Constantine Meunier-vel. A francia realista törekvések összefoglalására lásd *Illusions of Reality. Naturalist Painting, Photography, Theatre and Cinema, 1875–1918*. Ed. by Gabriel P. WEISBERG. Exhibition catalogue. Amsterdam–Brussels–Helsinki, Van Gogh Museum

Amsterdam–Mercatorfonds–Ateneum Art Museum, 2010–2011. A prágai cseh-német Schikanederről: *Jakub Schikaneder (1855–1924). Maler Prags um die Jahrhundertwende*. Hg. von Thomáš VLČEK. Ausstellungskatalog. Prag, Národní Galerie v Praze, 1998.

27 Ferenc József vásárlása: Aggházy Gyula: *No ne izéljen*, Bihari Sándor: *Bíró előtt*, Eisenhut Ferenc: *Gül baba halála*, Herzl-Hernádi Kornél: *A honvéd*, Lematte Ferdinánd: *Mária a gyermek Jézussal*, Koroknyai Ottó: *A javíthatatlan*, Tölgyessy Artúr: *A Cifra keservei*, Vágó Pál: *Alföldi táj*, Valentiny János: *Ebéd után*, Wagner Sándor: *Toledói vásár*. Lásd: SINKÓ Katalin: „Ő Felsége a király vásárlásai”. In: *Aranyérmek, ezüstkoszorúk 1995* (ld. 24. j.) 363.

Stuck-kép, a *Luczifer* (4000 forint), a *Küzdő faunok és A paradicsom őre* jelentette.²⁸ A német szimbolizmus új, modern irányzatát képviselő, fiatal müncheni mesterre – akárcsak Bécsben – nálunk is felfigyelt a kritika. A nagyszabású, megrázó témájú realista festmény, a prágai Jakub Schikaneder *Gyilkosság a házban* (3000 forint) című képe kevésbé nyerte el a kritika tetszését, pontosabban agyonhallgatták.

Az igazi reveláció az volt, hogy a magyar képanyagban a realizmus és finom naturalizmus, mint egy falanx, együttesen jelent meg. Csók István három képpel szerepelt: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre* (3000 forint), *Szénagyűjtők és Krumplipucolók*, de a kiállított képek között ott volt Ferenczy Károly *Kavicsot hajigáló fiúk* (1200 forint), Grünwald Béla *Isten kardja*, Dudits Antal *Klinikai ambulatórium (Rendelő órában, 2000 forint)*, Baditz Ottó *Bíró előtt* (3000 forint) című képével. Mellettük sok

reprezentatív portré volt látható, így két Munkácsy, melyek közül az egyik Liszt Ferenc híres arcma volt. Horovitz Lipót négy portróját egyöntetűen dicsérték, közülük a legfontosabb az idős Pulszky Ferenc kíméletlenül realista arcképe volt.

Benczúr ekkor állította ki a *Mályvák között* című képét (amelyet a király megvett). Az 1890-es téli tárlatról egyébként Ferenc József öt festményt vásárolt meg.²⁹ A Munkácsy-pályázatra ekkor tíz kép készült, melyek közül végül Halmi Artúr *Vizsga után* című festménye nyerte el a díjat.³⁰

Az 1890-es téli tárlat egyértelműen korszakváltást jelzett: a hatvanas években született nemzedék átvette a vezetést. Tematikájukban még kötődtek a korábbi generációhoz, de a kompozíciós felfogás, a színvilág és a hangulat már más volt.

Elkezdődött a századvég.

28 Országos Magyar Képzőművészeti Társulat. *Téli kiállítás 1890*. Budapest, Franklin, 1890.

29 Karvaly Mór: *Huszárok*, Mihalik Dániel: *Bükkfásor*, Nádler Róbert: *Terefere a mosásnál*, Polgáry Géza: *Kaszárnyáristom*, Telepy Károly: *A poprádi tó*. Lásd SINKÓ 1995 (ld. 27. j.) 364.

30 A tíz kép: Csók István: *Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*, Dudits Antal: *Rendelő órában*, Halmi Artúr: *Vizsga után*, Kárpáthy Rezső: *A vetélytársak*, Laub László Fülöp: *Családi öröm*, Pap Henrik: *Október elseje*, Rippl-Rónai József: *Külvárosi szoba belseje Párizsban*, Tury Gyula: *Hazatérő Novitius*, Ujváry Ignác: *Úrnapján*, Vajda Zsigmond: *Szilágyi Erzsébet*. Lásd Uo. 301.

Representative Exhibitions Held in the Old Kunsthalle between 1877 and 1890

The Kunsthalle/Műcsarnok on Andrassy Avenue was commissioned by the National Hungarian Society of Fine Arts. Its original primary function was to house the salon-type shows organised annually by the society. From the time the building was completed in 1877 until 1896, the society's exhibitions were held here. This study analyses three important exhibitions from the first twenty-year period of the building's history: 1) the first show in the new building was a representative

exhibition of around 300 works, officially opened by none other than the ruler, Franz Joseph I, on 9 November 1877; 2) the jubilee exhibition of 1886, commemorating the 25th anniversary of the founding of the National Hungarian Society of Fine Arts, was also ceremoniously opened by Franz Joseph; 3) finally, I briefly touch upon the exhibition of 1890, which marked the beginning of a new period for both Hungarian and international paintings.

TÁRGYSZAVAK

Régi Műcsarnok, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, kiállítások, I. Ferenc József

KEYWORDS

Old Kunsthalle, National Hungarian Society of Fine Arts, exhibitions, Franz Joseph I.